

**A magyar nyelv oktatásának formái és
keretfeltételei Németországban**

HOLGER FISCHER

0. Bevezetés

A Magyarországgal kapcsolatos németországi oktatásról és kutatásról, vagyis a hungarológiáról és ezen belül a magyar nyelv oktatásáról gyakran jelennek meg írások. Szeretnék Karl Nehring, Wolfgang Veenker, Fazekas Tiborc és jómagam különböző előadásaira emlékeztetni, melyek a nyolcvanas évek eleje óta rendszeres időközökben hangzottak el, illetve a filológiai orientációjú hungarológia különböző publikációs fórumaiban kerültek közlésre. Az egyik ilyenfajta rendezvényre 1993 nyarán Budapesten került sor a hamburgi Hungarológiai Központ szervezésében, ahol a Magyarországgal kapcsolatos, különböző diszciplínákban megvalósuló kutatás és oktatás aktuális helyzetéről számoltak be. Az előadások a Nemzetközi Hungarológiai Központ által kiadott „Hungarológia” című folyóirat 1993/4. számában jelentek meg. További helyzetfelmérésre került sor 1995 augusztusában egy szimpozionon a VIII. Nemzetközi Finnugor Kongresszus keretében, „Hungarológia Magyarországon kívül” címmel, melynek előadásai a Jyväskyläi Egyetem által kiadott „Hungarologische Beiträge” c. sorozat 4. kötetében jelentek meg. A jelen írás egyetlen célja csak az lehet, hogy az említett előadásokban és tanulmányokban elhangzott megállapításokat és véleményeket újra összefoglalja és bemutassa. A hungarológia fogalmának fejlődését, a legfontosabb közlési fórumokat, valamint a Németországban művelt hungarológia központi témáinak újratárgyalását e helyütt nem kell elvégezzük. Ehelyett kizárólag az intézményes keretfeltételek, az önmagukban is igen differenciált oktatói, kutatói és hallgatói kategóriák kerülnek bemutatásra.

1. Az intézményes keretfeltételekről

1.1. Intézményes jellemzők

A németországi egyetemeken elfoglalt helyzetét illetően jellemző az interdiszciplináris és regionális szaktudományként értelmezett hungarológiára, amely a magyarság egészét érintő szellem- és társadalomtudományi diszciplínákat és így egyben a magyar nyelv tanítását foglalja magába, hogy

(1) önálló szakként, saját egyetemi záróvizsgával a Szövetségi Köztársaság régi tartományaiban egyetlen egyetemen sem létezik. A tanulmányok vizsgával való lezárásának lehetőségét tekintve csupán a berlini Hungarológiai Szeminárium (Seminar für Hungarologie) jelent kivételt, ahol a hungarológiai stúdium kb. 1994 óta ismét a hungarológiai magiszteri fokozat elnyerésével zárható le. Viszont a hungarológia itt, a párhuzamosan folyó fordítóképzési szak következtében erős nyelvészeti és főleg irodalomtudományi hangsúlyokkal rendelkezik;

(2) nagyon nagy számú szaktudományra és tudományos intézetre tagoldódik, úgy, hogy tulajdonképpen esetenként nem lehetséges többé interdiszciplináris hungarológiáról, hanem csupán magyarországi, ill. magyar vonatkozású szakoktatásról és kutatásról beszélni;

(3) a hungarológiát egyrészt a finnugrisztika, másrészt az összehasonlító Kelet- és Délkelet-Európa-kutatás keretében művelik;

(4) az oktatás tekintetében a különböző tudományos intézmények között alig létezik összehangoltság;

(5) a szak kicsiny mérete miatt a kutatás és az oktatás terén erősen függ az egyes tudósok személyes érdeklődésétől, tehát nagymértékű az individualizáltság;

(6) a legtöbb intézetnek nincsen kellő számú munkatársa ahhoz, hogy ott nagyobb hungarológiai kutatási programokat meg tudjanak valósítani.

A hungarológiában érdekelt szellem- és társadalomtudományi diszciplínák erős széttagoltsága következtében a berlini Humboldt Egyetem Hungarológiai Szemináriumának történelmileg indokolt különleges szerepétől eltekintve mindeddig egyetlen német egyetemen sem alakult ki a magyarságtudományra koncentrált, oktatást és kutatást egyesítő szakmai és/vagy intézményes központ, amely képes lenne a Magyarországgal kapcsolatos kutatást és oktatást egyesíteni. Magyar témákat tárgyalnak általában az oktatás és kutatás keretén belül a Kelet-Európa-kutatás illetve a Délkelet-Európa-kutatás során, úgy, hogy számos tudományterület és a legkülön-

félébb egyetemi, továbbá egyetemen kívüli intézet létezik, amelyekben időnként magyar témákkal foglalkoznak. A három finnugor intézeten – Göttingen, Hamburg és München –, valamint a berlini Hungarológiai Szemináriumon kívül elsősorban megemlítendő a berlini Freie Universität Kelet-Európa Intézete, a müncheni egyetemen működő Kelet- és Délkelet-Európa Gazdasági és Társadalmi Intézete, a müncheni egyetem Kelet-Európa és Délkelet-Európa Történeti Intézete, a kölni egyetem Keleti Jogi Intézete, a kölni egyetem Kelet-Európa Történeti Intézete és a gießeni egyetem Kontinentális Agrár- és Gazdaságkutató Központja. A kutatásban ennél sokkal erősebben figyelembe veszik a magyar témákat a Kelet- és Délkelet-Európa-kutatás egyetemen kívüli intézményeiben, amelyek felsorolásától e helyütt eltekinthetünk.

1.2. A nyelvoktatás beágyazottsága és a tananyag terjedelme

A hungarológia eredményes fejlődéséhez nélkülözhetetlen előfeltétel az alapos és pedagógiailag is megalapozott, *intézményesen biztosított* és *egy szakhoz tartósan kötött* magyar nyelvoktatás. A következő a kép a német egyetemeken:

- egy egyetemen van magyar nyelvoktatás egy önálló, hungarológiai szak keretében (a berlini Humboldt Egyetemen);

- három egyetemen van magyar nyelvoktatás a finnugrisztika szak keretében (Göttingen, Hamburg, München);

- ezzel a felsorolt négy intézetben a magyaroktatás intézményesen biztosan rögzült és viszonylag magas óraszámú szerepel a tanórák ajánlatában. A nyelvi kurzusok tanrendje összesen kb. 14 szemeszteri órát ír elő, ami összesítve mintegy 200 tanítási órának felel meg. Berlinben ez a szám lényegesen magasabb;

- a kölni egyetem Kelet-Európa Történeti Intézetében ugyancsak tartósan biztosított formák között zajlik magyar nyelvoktatás. Ez esetben a különleges cél a történészek nyelvi kiképzése;

- kevésbé egyértelműen biztosított, azaz nem rendszeresen és többnyire csupán óraadó tanárokkal, valamint lényegesen alacsonyabb óraszámúban – heti 2-6 órában, ami összesítve kb. 28-80 tanítási órát jelent – és többnyire az általános nyelvészet kereteibe ágyazva egész sor egyetemen folyik magyar nyelvoktatás, pl. Freie Universität Berlin, Bochum, Bonn, Freiburg, Gießen, Kiel, Leipzig, Marburg, Münster. Ezen túlmenően csupán néhány népfőiskolán, illetve az egyéni tanulás révén áll fenn a lehetőség a magyar nyelv megtanulására;

– a magyar nyelvoktatásra mind a 14 egyetemen, a kölni egyetem kivételével jellemző célkitűzés a filológiai kiképzés. A berlini Humboldt Egyetem helyzetétől eltekintve – ahol a nyelvoktatás a fordítóképzés célkitűzéseinek megfelelően rendkívül magas szinten folyik – a hallgatók valamennyi egyetemen csupán közepes nyelvi szintet, részben pedig mindössze az alapszintet érik el.

Ami a hungarológiai tanórák nyelvórákon túli részét és témagazdagságát illeti, ott az a helyzet, amit Fazekas 1988-as, Fischer 1985-ös és 1988-as, Veenker 1986-os és 1988-as publikációiban részletesen leírt, nem változott alapvetően.

2. Ki foglalkozik hungarológiával?

2.1. Az oktatók és a kutatók

A hungarológiát oktatók és kutatók szakmai munkaterületeiről összefoglalólag tudósított Fischer publikációja (1995, 11–12). E helyütt mindekelőtt az a kérdés érdekes, hogy ki oktatja a magyar nyelvet. Itt a következőképpen alakul a kép:

– Négy egyetemen (Berlin, Göttingen, Hamburg, München) lektorok oktatják a nyelvet, akik megfelelő szakmai oktatói képesítésüket Magyarországon szerezték meg, és részben több éves lektori tapasztalatokkal rendelkeznek; ezeken az egyetemeken további nyelvoktatási tanórákat, különösen fordítási és nyelvtani gyakorlatokat hirdetnek meg a tantestület más tagjai is;

– egy egyetemen (Köln) oktat magyar nyelvet egy magyar származású történész azzal a célkitűzéssel, hogy az a történészek számára szaknyelvként szolgáljon;

– a többi egyetemen a magyar nyelvoktatást óraadók végzik, akiknek a szakmai képesítése nem minden esetben állapítható meg egyértelműen, ez azonban többnyire valamiféle – gyakran hosszú idővel ezelőtt – Magyarországon befejezett magyar tanulmányokon nyugszik.

2.2. A hallgatók

A hungarológia területén kutatók és oktatók tudományos-intézményi tagolódásának sokféleségéhez hasonló képet mutat a magyar nyelvtanfolyamokon részt vevő hallgatók összetétele is. Több csoport különböztethető meg közöttük, az igen eltérő indítékok, a tanulmányi célok és a követelmények alapján:

1. hallgatók *filológiai* szakmai irányultsággal:
  - 1.1. finnugrisztika főszakos hallgatók
    - 1.1.1. magyar filológia szakosodással;
    - 1.2.1. más szakosodással a finnugrisztikán belül;
  - 1.2. valamely más filológia főszakos hallgatói, akik a finnugrisztikát mellékszakként tanulják, magyar filológiára szakosodva;
  - 1.3. valamely más filológia főszakos hallgatói, akik a finnugrisztikát mellékszakként tanulják, a magyar filológián kívüli valamelyik más szakterületre szakosodva;
  - 1.4. az általános nyelvtudomány szak hallgatói, akiknek valamilyen nem-indogermán nyelvvel is kell foglalkozniuk, és ezért választották a magyar nyelvet.
2. hallgatók *nem filológiai* szakmai irányultsággal:
  - 2.1. a történelem, közgazdaságtan, földrajz, politológia, szociológia, néprajz stb. szak hallgatói, akik általában csak csekély nyelvtudományi érdeklődéssel rendelkeznek, finnugrisztika mellékszakkal, magyarra szakosodva;
  - 2.2. a 2.1 alatt felsorolt szakok hallgatói, akik csupán a nyelvórákon vesznek részt annak érdekében, hogy főszakjukon belül Magyarországra specializálódhassanak;
3. hallgatók és egyre növekvő számban felnőttek, akik a magánéletben, illetve foglalkozási területükön belül rejlő okok miatt tanulják a magyar nyelvet.

Sajnos a hallgatók számadataira vonatkozólag nincsenek pontos adatok, sem az egyes csoportokról, sem összesítésben. A becslések szerint jelenleg Németországban összesen mintegy 250–300 hallgató vesz részt a magyar nyelvórákon. Emellett jelentős az olyan hallgatók száma, akik ugyan különböző diszciplínák keretein belül hungarológiai témájú tanórákat látogatnak, ám egyetemükön nincsen lehetőségük nyelvtanfolyam keretében megtanulni a magyar nyelvet.

Egy, a Hamburgi Egyetem Finnugor Szemináriuma által a berlini, göttingeni, greifswaldi, hamburgi és müncheni egyetem finnugrisztika, fennugrisztika és hungarológia szakos kezdő hallgatói körében végzett felmérés, amelyben 1993 és 1995 között összesen 91 hallgató vett részt, az összetételre, a motivációra és a tanulmányok céljaira nézve néhány konkrét

eredményt hozott, melyek a fenti megállapításokat messzemenően megerősítik.

A főszakos hallgatók közül 42,3% választotta mellékszakjait a nyelvtudományok köréből, 28,1%-nak volt szellemtudományi mellékszakja, ahol ez esetben mindenekelőtt a művészi-alkotói mellékszakok magas, 12%-os részesedése a feltűnő. Társadalom- és gazdaságtudományi mellékszakokat 9,5% választott. A választott mellékszakok körét illetően a Hamburgi Egyetem mutatja a legnagyobb szóródást, míg a többi egyetemen ez sokkal erősebben a nyelvtudományi területekre összpontosul.

A mellékszakos hallgatók esetében a főszakok tekintetében még nagyobb a nyelvtudományok felé fordulás: 55,9% választotta egyik főszakját a nyelvtudományok köréből, 23,5% választott más szellemtudományi területet, főleg történettudományt szakjául, és csupán 5,8% választott valamilyen társadalom- vagy gazdaságtudományi főszakot. A szakok megoszlásánál ismét a Hamburgi Egyetem mutatja a legnagyobb változatosságot.

A felmérés számára az egyik központi kérdésfeltevést a finnugrisztika, fennisztika és hungarológia szak választása okainak kiderítése jelentette. A megnevezett okok (többszörös válasz megadása is lehetséges volt) többféle csoportba foglalhatóak össze. A megkérdezettek 30,3%-a olyan okokat nevez meg, melyek közvetlenül összefüggenek a nyelvvel, mint az általános érdeklődés a nyelvek iránt, a különleges érdeklődés egyik vagy több finnugor nyelv iránt, vagy a meglévő nyelvi ismeretek továbbfejlesztése. Nagyjából ezzel azonos számban (30,8%) nevezik meg döntő okként az egyes finnugor nyelvek, országok és kultúrák jobb megismerését a választás okaként. 22% számára a finnugrisztikai tanulmányok oka a magánéletben rejlik; itt a családi származást 11% jelöli meg, további 5-5% más személyes és szakmai okokat sorol fel. Az, hogy a családi háttérre (vagyis hogy egyik, vagy mindkét szülő valamelyik finnugor országból származik) csupán 11% hivatkozik, kissé meglepő, hiszen valamennyi megkérdezettnek 35,1%-a éppen ezt a tényezőt emelte ki. A megkérdezettek 5,9%-a olyan okokat sorol fel, melyek közvetlenül összefüggésben állnak a tanulmányokkal, mint pl. az értelmes szakpárosítás, a nem-indogermán mellékszak felvételének kötelezettsége, a numerus clausus megkerülése. Az okok egyik utolsó csoportja 7,1%-os értékkel abban rejlik, hogy a diákok a finnugrisztikát szokatlan szaknak tekintik s ismeretlensége teszi azt vonzóvá.

Azon megkérdezettek közül, akiknek nem volt családi kötődésük a tanulmányok tartalma iránt, 24,7% rendelkezik már a tanulmányok megkez-

dése előtt (magyar/finn) nyelvi ismeretekkel. Viszont még mindig nagyjából a kezdő hallgatók közel egyharmada nem hoz semmiféle nyelvi előismereteket magával a szak tanulása érdekében.

Az is figyelemre méltó körülmény, hogy a hallgatók kerek 60%-a rendelkezik 1-3 nyelv ismeretével, 28,6% 4-5 nyelv ismeretével, 13,2% egyenesen több mint öt nyelvet ismer.

Egy további kérdéscsoporttal kísérletet tettünk annak kiderítésére, hogy a nyelvcsajátítás mely területe és aspektusa jelentette eddig a hallgatók számára a legtöbb és a legkevesebb örömet, azt feltételezve, hogy a diákok szemszögéből ezek nagy valószínűséggel azonosak kell legyenek a finnugor nyelvek tanulásakor megnevezett kedvelt/másodlagos területekkel. Ezek szerint a többszörös válaszadók között a nyelvekkel való foglalkozásnál ezideig 22% az olvasmányokat nevezte meg. Ezt követi a társalgás 20,9%-kal, a beszélgetés 18,8%-kal és az országismeret 14,1%-kal. Ha csak az első megnevezéseket vesszük figyelembe, akkor a kedveltségi skála első helyére a beszélgetés kerül 39,6%-kal, amit a társalgás és az olvasmányok követnek, 19,8%-kal. Itt ismét utalnunk kell a társalgás és a beszélgetés közötti különbségre. Az említett 39,6%-kal a kezdő diákok több mint egyharmada részesíti előnyben azt a körülményt, hogy a többi emberrel való érintkezésben a mindenkori idegen nyelven tudja megértetni magát, egyáltalán, hogy külföldön feltalálja magát. A társalgás ezzel szemben a tényleges társalgást, vagy a társasági beszélgetés jelenti egy idegen nyelven. A kedveltségi skálán messze lemaradva szerepel a nyelvtan és a nyelvtörténet, 9%-os illetve 8,7%-os értékkel (a többszörös megnevezések esetében), illetve 7,7%-os és 1,1%-os értékkel (első megnevezések). Míg a megkérdezettek háromötöde nem nevezett meg olyan területeket, amelyek esetükben a nyelvvel való foglalkozás során a legkevésbé okoztak örömet, azok, akik erre a kérdésre feleltek, itt az idegen nyelv tanulásának inkább az „elméleti” területeit nevezték meg. A nyelvtant 19,8%-kal az első helyen nevezték meg (a többszöri válaszadások esetében egyenesen a megnevezések 21,4%-ában), ezt követi a nyelvtörténet 5,5%-kal (első megnevezések) illetve 8,2%-kal (többszörös megnevezések).

A fentebb megfogalmazott feltételezést, hogy ezeket a kedveltségi, illetve elutasítási területeket a diákok a finnugor nyelvekre is átvizslik, a kérdőív-eredmények teljes mértékben megerősítik. Arra a konkrét kérdésre, hogy a megnevezett területek ugyanolyan érdekesek lennének a finnugor nyelvek esetében is, a megkérdezettek 68,8%-a azt felelte, hogy azo-

nos mértékben nagyon, illetve kevésbé érdeklődik ugyanazon terület iránt. 22,1% nevez meg egyéb érdeklődési területeket. Ezek között olyan területek találhatóak, amelyeket az előző kérdésnél példaként neveztünk meg (beszélgetés, társalgás, olvasás, nyelvtörténet, nyelvtan és országismeret), de teljesen új területek is, mint a történelem, a művészet- és kultúratörténet, a nyelvészet, az irodalom és a műfordítás.

A felmérés központi kérdésének lehet tekinteni azt, amelyik a diákok elvárásait vizsgálja a tanulmányokkal szemben. Itt kifejezetten alá kell húznunk, hogy semmi esetre sincs szó azon követelés megfogalmazásáról, miszerint a tanulmányok tartalmát populista módon kizárólag a diákság elvárásai szerint kell alakítani. Másrészt azonban el kell gondolkodnunk a túl nagy eltérésről a tartalom és az elvárások között, ami szükségszerűen csalódásokhoz és adott esetben a tanulmányok megszakításához is vezethet. A tanulmányokkal kapcsolatos elvárásokra vonatkozólag a többszörös megnevezések csaknem egyharmada esetében a nyelvi kiképzést nevezik meg (első megnevezések esetében egyenesen a diákok 54,9%-a). Ezt követi az országismereti és az irodalmi képzés 13,9-13,9%-kal (a többszörös megnevezések esetében), illetve 7,7%-kal és 1,1%-kal az első megnevezések között. Ugyanakkor még mindig 8,9% jut a kulturális ismeretekre. Nyilvánvalóan tehát a diákok a hangsúlyt a gyakorlati nyelvismeretekre valamint az ország- és kultúraismereti tartalmakra helyezik. Másrészt feltűnő az összehasonlításban az alacsony érdeklődés 11,8%-kal (többszörös megnevezések), illetve 8,8%-kal (egyszeri megnevezések) a tágabban értelmezett nyelvészeti irány tekintetében. Az „önálló tudományos tevékenység” és a „felkészülés a szakmai tevékenységre”, mint tanulmányi célokra vonatkozó elvárások a maguk 2-2%-ával feltűnően alacsony értéket képviselnek.

Fentebb már kifejtettük, hogy mindössze a hallgatók 2%-a tekinti elvárásnak a tanulmányokkal szemben azt, hogy az a szakmai tevékenységre készít fel. Ezek szerint a szakmai kilátások a tanulmányok megkezdésekor inkább bizonytalanoknak tűnnek. Arra a kérdésre, hogy milyen szakmát szeretnének a tanulmányok befejezését követően gyakorolni, a kérdezettek több mint egyharmada (34,1%) nem tudott semmiféle választ adni. Közel egyharmaduknak olyan szakmai elképzelése van, amely összefüggésben áll a tanulmányokkal: 20,7% szeretne a tudományok területén dolgozni, 11% tolmácsként/fordítóként kívánna dolgozni, ezt követi 8,5%-kal az újságírás/média területe. A további szakmai kívánságok igen nagy szóródást

mutatnak, többnyire nagyon bizonytalanok és jellemző, hogy kevesebb, mint 5%-kal szerepelnek az adatok között.

3. A hungarológiai kutatás tématerületei

A már említett közleményekben részletes adatok találhatóak a Magyarországgal kapcsolatos témakörökről is, amelyekkel a különféle tudományterületek a 80-as években és a 90-es évek elején foglalkoztak, az áttekintések egy része a teljes háború utáni időszakot figyelembe veszi. A következőkben a bibliográfiai összefoglalók legfontosabb eredményei, melyek a szűkebben értelmezett filológiai területre vonatkoznak, kerülnek bemutatásra.

A Wolfgang Veenker által összeállított bibliográfia, mely a hungarológiához kapcsolódó nyelvtudományi munkákat vizsgálta (Veenker 1988), 335 címből áll, melyek kivétel nélkül 1948–1988 között a Német Szövetségi Köztársaságban készültek és jelentek meg. Egyebek között azt állapította meg, hogy a nyelvtudomány valamennyi területére kiterjedő viszonylag széles szóródás figyelhető meg. Az érdeklődés homlokterében az interferencia, az etimológia, a szemantika valamint a földrajzínév-kutatás problémái állnak. Ugyanakkor a „klasszikus” területek is, mint a fonetika/fonológia, a morfológia és a mondattan is figyelemre méltó méretekben kerül tárgyalásra. Sajnálatos a segédanyagok, a tankönyvek és didaktikai útmutatók csekély aránya, noha pontosan a gyakorlati nyelvoktatás során hangzik el ismételt panasz a tankönyvek alacsony színvonala miatt.

4. Záró következtetések

(a) A hungarológia fogalmának tartalma és használata Németországban nem egységes; minden forma megtalálható.

(b) A hungarológiai oktatás és kutatás a tudományos szakterületek és intézmények számos egységére széttagoltan folyik. Mindenekelőtt a finnugrisztika valamint az összehasonlító Kelet- és Délkelet-Európa kutatás keretében történik mindez. A szakterületek és az intézmények között gyakorlatilag nincs összehangoltság.

(c) Az oktatás területén az intenzívebb magyar nyelvoktatás mindenekelőtt a finnugrisztikához kapcsolódva folyik, csupán a Berliini Humboldt Egyetemen létezik önálló szakként a hungarológia. Emellett sok szellem- és társadalomtudományi intézetben hirdetik meg Magyarországgal összefüggő tanórákat.

(d) A magyar nyelv tanítása ennek megfelelően nagyon eltérő, erősen az oktatás céljainak megfelelő, mindenekelőtt az oktató személyéhez kötött formákban zajlik.

(e) A körülbelül 250-300 hallgató, aki a magyar nyelvi kurzusokat hallgatja, szak szerinti hovatarozását és érdeklődési területét illetően rendkívül összetett csoportot alkot. Azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek az egyértelmű érdeklődése a filológián kívül esik, mind jelentősebb lesz. Itt eltérés mutatkozik a nyelvoktatás műhelyei és az érdeklődők elképzelései között.

(f) A hungarológiai kutatásban a nem egyetemi szellem- és társadalomtudományi intézmények játsszák a vezető szerepet. Ebben további eltérés nyilvánul meg a nyelvoktatás műhelyei és a Magyarországgal kapcsolatos kutatás között.

(g) A hungarológiai kutatás tématerületeit illetően rendkívül változatos. A mennyiségi szempontokat tekintve a filológia tulajdonképpen értelmében vett írások a történelem, a politika, a gazdaság és a társadalom témaköreihez képest egyértelműen alárendelt szerepet játszanak. Ebben is világos eltérés nyilvánul meg az elsődlegesen filológiai irányultságú oktatási és kutatási műhelyek, valamint a többi, kutatásban aktívabb intézmény között.

(h) Mindebből következik, hogy a magyar nyelvoktatás egyetemi intézeteinek, melyek szerkezetüket és intézményi beágyazottságukat tekintve szinte kizárólagosan filológiai orientáltságúak, az eddigiéknél sokkal jobban kell megnyitniuk magukat a nem filológiai kérdésfelvetések irányában, keresniük kell az együttműködést más intézményekkel, és az eddigiéknél erősebben kell a tényleges igények szerint működniük.

(i) Ebből következik a továbbiakban, hogy a magyar nyelv oktatása továbbra is igen erős mértékben kell igazodjon a kutatás és oktatás azon célkitűzéseire, amelyekhez szükséges a magyar nyelv ismerete, vagyis egy bármiféle formában *egységesített* magyar nyelvoktatás a jövőben sem valósulhat meg.

Irodalom

- Bachofer, Wolfgang–Fischer, Holger (Hrsg.): Ungarn – Deutschland. Studien zu Sprache, Kultur, Geographie und Geschichte. Wissenschaftliche Kolloquien der ungarischen Wirtschafts- und Kulturtage in Hamburg 1982. München 1983 (= Studia Hungarica 24).
- Fazekas, Tiborc: Probleme des Ungarischen als Fremdsprache. In: Bachofer–Fischer 1983, 53–61.
- Fazekas, Tiborc: Hungarologische Themen in Sprach- und Literaturvermittlung in der Bundesrepublik Deutschland. In: A hungarológia oktatása 2 (1988), Nr. 4, 16–21.
- Fazekas, Tiborc–Fischer, Holger–Pusztay, János–Veenker, Wolfgang: Hungarologie in der Bundesrepublik Deutschland. In: A hungarológia oktatása 2 (1988), Nr. 4, 3–36.
- Fischer, Holger: Hungarológia a Hamburgi Egyetem kutatásában és oktatásában. In: M. Róna 1983, 92–96.
- Fischer, Holger: Stand und Aufgaben einer interdisziplinären Landeskunde Ungarns im Rahmen der Finno-Ugristik. In: Hungarian Studies 1 (1985), 235–255.
- Fischer, Holger: Geistes- und sozialwissenschaftliche Forschungen zur Hungarologie in der Bundesrepublik Deutschland in den achtziger Jahren. In: A hungarológia oktatása 2 (1988), Nr. 4, 21–30.
- Fischer, Holger: A hungarológia helyzete Németországban. Az intézményi rendszer. In: Hungarológia 4/1993, 3–12.
- Fischer, Holger: Hungarológia Németországban – kritikai helyzetfelmérés. In: Hungarologische Beiträge 4/1995, 5–22.
- Kárpáti, Paul: Hungarologische Literaturwissenschaft in Deutschland. In: Hungarológia 4/1993, 20–24.
- Nehring, Karl: Studia Hungarica. Forschungen zur ungarischen Sprache und Kultur in der Bundesrepublik Deutschland. In: Südosteuropa-Mitteilungen 20 (1980), 1, 63–69.
- Nehring, Karl: Hungarológia a Német Szövetségi Köztársaságban. In: M. Róna 1983, 87–91.
- M. Róna, Judit (Hrsg.): Hungarológiai oktatás régen és ma. Budapest, 1983.
- Veenker, Wolfgang: Gondolatok a (hamburgi) hungarológiához. In: Hungarológiai Értesítő 8 (1986), 328–333.
- Veenker, Wolfgang: Die Entwicklung der Finnougristik im deutschsprachigen Raum. In: Hungarian Studies 2 (1986), 117–151.
- Veenker, Wolfgang: Sprachwissenschaftliche Forschungen zur Hungarologie in der Bundesrepublik Deutschland. In: A hungarológia oktatása 2 (1988), Nr. 4, 7–15.
- Veenker, Wolfgang: Forschung und Lehre im Bereich der ungarischen Philologie. In: Hungarológia 4/1993, 13–19.

[Fazekas Tiborc fordítása]